

Avauksia ja keskustelua

Identiteettipopulismia vai intersektionaalista identiteettipolitiikkaa?

Lena Näre

Viime vuosina on käyty keskustelua identiteettipolitiikan vaikutuksesta yliopistojen toimintaan ja keskusteluilmapiiriin. Huhtikuussa 2021 julkaistussa Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa toimittaja Saska Saarikoski kirjoitti politiikan herättävän taas ”kiihkeitä tunteita yliopistoissa” (Helsingin Sanomat 2021). Kirjoituksessa Saarikoski sivusi Taideteollisen korkeakoulun professorin Antti Hassin kokemuksia 1970-luvun taistolaisliikhehdinnästä yliopistomaailmassa, mistä johdettiin aasinsilta intersektionaaliseen ideologiaan, ”joka haastaa miehisinä, valkoisina ja länsimaisina pidetyt ajatustavat”. Pääkirjoitus kirjoitti laajasti tiedeyhteisön kritiikkiä sosiaalisessa mediassa. Erityisen ongelmallisena pidettiin lausetta, jossa luotiin hierarkia eri tieteenaloille ideologian mittapuuta käyttäen: ”Mitä kauemmas tieteen ytimestä edetään yhteiskunnallisille, humanistisille ja lopulta taiteellisille aloille, sitä vähemmän akateemisessa kilpailussa on empiriaa ja sitä enemmän ideologiaa.” (Helsingin Sanomat 2021).

Yhteiskuntatieteiden ja humanististen alojen leimaaminen ideologiseksi on keino vähätellä intersektionaalisen identiteettipolitiikan teoreettista ja menetelmällistä perustaa. Kutsun tällaista pyrkimystä identiteettipopulismiksi. Kyse on diskurssista, joka pyrkii yksinkertaistamaan intersektionaalista teoriaa ja identiteettipolitiikkaa populistisen retoriikan keinoin. Nojaan tutkija Tuija Saresman (2014, 46) sukupuolipopulismien käsitteeseen, joka pyrkii vastaavasti yksinkertaistamaan feminististä diskurssia. Sukupuolipopulismi kytkeytyy läheisesti anti-feministiseen ajatukseen siitä, että tasa-arvo on mennyt liian pitkälle ja miehet, erityisesti valkoiset miehet, on ajettu ahtaalle (Keskinen 2013). Tässä keskustelunavauksessa määrittelen kaksi toisistaan eroavaa käsitettä, identiteettipopulismien ja intersektionaalisen identiteettipolitiikan. Tarkastelen sitä, miten identiteettipopulismi ammentaa identiteettipolitiikasta samalla vääristäen sen keskeisiä sisältöjä. Väitän, että identiteettipopulismien sijaan yliopistoinstituutioiden ja tutkijoiden tulisi ottaa intersektionaalisen identiteettipolitiikan haaste vakavasti.

Viime vuosina yliopistojen opiskelijat ja henkilökunta ovat yhä enemmän vaatineet turvallista keskusteluympäristöä ja syrjivien rakenteiden paljastamista. Esimerkiksi Helsingin yliopiston opiskelijat ovat kritisoineet rasistista kieltä luen-

noilla ja perustaneet *Students of colour* -opiskelijajärjestön (Toivonen 2020). Syrjinnän vastainen aktivismi on herättänyt kritiikot. Lokakuussa 2022 Iltalehden kolumnisti Sanna Ukkola (2022) väitti ”woke-aktivismin” eli tiedostavuuteen viittaavan aktivismin luoneen pelon ilmapiirin yliopistoihin. Tähän liittyen Helsingin Sanomien yliopistokirjeenvaihtaja Valtteri Parikka (2022) teki jutun Helsingin yliopiston keskusteluilmapiiiristä. Jutussa yliopistonlehtori Olli-Pekka Vainion mukaan yliopistokontekstissa yhdenvertaisen keskusteluilmapiiirin tueksi muodostetut käytännöt, kuten turvallisen tilan periaatteet, ovat ongelmallisia, mikäli ne tukahduttavat ajattelua ja keskustelua. Yliopiston sananvapaudesta on ollut huolissaan myös kirjailija Jarkko Tontti, joka nimeää itsensä liberaaliksi individualistiksi ja globalistiksi, ja paheksuu esseeteoksessaan aktivismia, jossa valtaapitävien ihmisten toimintaa kritisoidaan rasistisena, seksistisenä ja/tai LGBTQ-fobisena (Tontti 2022).

Ennen kuin avaan tarkemmin, mitä identiteetti-populismi pitää sisällään, on syytä määrittellä intersektionaalinen identiteettipolitiikka. Yksinkertaistettuna intersektionaalisuuden käsitteellä ja teoriolla viitataan yhteiskunnan sortavien rakenteiden ja syrjinnän muotojen moninaisuuden ja samanaikaisuuden analyysiin teoreettisesti ja empiirisesti. Oikeustieteilijä Kimberle Crenshaw (1989) lanseerasi intersektionaalisuuden käsitteen tutkiessaan työväenluokkaisten mustien naisten kokemaa rotu- ja sukupuoliperustaista syrjintää tehdastyössä. Ajatus mustien naisten kokemasta syrjinnästä ei kuitenkaan ollut uusi. Sojourner Truth (1851), entinen orja ja naisasia-aktivisti, muotoili Ohion naisliikkeen kokouksessa pitämässään kuuluisassa *Ain't I a Woman?* -puheessaan intersektionaalisuuden perusajatuksen siitä, ettei valkoisten keskiluokkaisten naisten naisasialiike tunnustanut mustien työväenluokkaisten naisten kamppailua osana naisasialiikettä.

Vuosikymmeniä myöhemmin 1960- ja 70-lukujen kansalaisoikeusliikkeessä, mustat naisaktivistit perustivat *Combahee River* -kollektiivin reaktiona kansalaisoikeusliikkeessä vallinneeseen naisiin kohdistuvaan syrjintään. *The Combahee River Collective* myös määritteli ensimmäisen kerran identiteettipolitiikan kapitalismiin liittyvän hyväksikäytön ja rodullisen, sukupuolittuneen ja seksuaalisen syrjinnän välisenä suhteena: ”Tämän hetkisen politiikkamme päämääränä on aktiivisesti taistella rodullista, seksuaalista, heteroseksuaalista ja luokkasortoa vastaan sekä näemme erityisenä tehtävänäme kehittää integroitu analyysi ja käytäntö perustuen tosiasiaan, että merkittävimmät sorron järjestelmät kytkeytyvät yhteen. Näiden sorronmuotojen synteesi luo elämämme olosuhteet” (*The Combahee River Collective* 1977, käännös LN).

Mustien feministien pyrkimyksenä oli toisinaan esittää empiirinen ja teoreettinen analyysi, kuinka sorron yhteen kytkeytyvät muodot rakenteistavat yksilön elämän olosuhteita. Tämän voi ymmärtää sosiologiseksi projektiksi, jossa C. Wright Millsin (1959) muotoileman sosiologisen mielikuvituksen mukaisesti tarkoituksena on ymmärtää yksilöiden huolten rakenteellisia perusteita.

Identiteettipolitiikkaa siten kuin siitä nykyisin julkisuudessa puhutaan, ei kuitenkaan ymmärretä sosiologisena vaan pikemminkin individualistisena projektina. Kuten tutkija Asad Haider (2018, 23–24) on asian ilmaissut, identiteettipolitiikka ”nykyisessä ideologisessa muodossaan, pikemminkin kuin alkuperäisessä vallankumouksellisen poliittisen toiminnan teoriassa, on individualistinen menetelmä. Se perustuu yksilön vaatimukseen tunnistetuksi tulemisesta ja ottaa yksilön identiteetin politiikan lähtökohdaksi.” Haiderin mukaan tällainen identiteettipolitiikka ohittaa kollektiivisen kamppailun mahdollisuudet ja paradoksaalisesti

vahvistaa yksilökeskeisiä normeja, joita identiteettipolitiikka alun perin pyrkinyt kritisoimaan. Tällaisessa yksilökeskeisessä muodossaan identiteettipolitiikka ei ole myöskään mahdollinen tutkimuksen lähtökohta. Yksilökeskeinen identiteettipolitiikka käännetään usein kysymykseksi siitä, kuka saa tutkia ja ketä. Äärimmillen vietynä se johtaisi tutkimusasetelmaan, jossa mahdollisten tutkittavien määrä rajautuu lopulta yhteen: tutkijaan itseensä. Väitän, että Haiderin kritisoimassa yksilökeskeisessä ideologisessa identiteettipolitiikassa ei ole kyse intersektionaalista identiteettipolitiikasta vaan pikemminkin identiteettipopulismista.

Ymmärrän identiteettipopulismia väljäksi käsitteeksi, joka voi saada monia muotoja niin julkisessa keskustelussa kuin akateemisissa käytännöissä. Siinä on mahdollista erottaa kolme toisiinsa kytkeytyvää piirrettä, joita kutsun tässä kirjoituksessa liberaali-individualistiseksi tasapäistämiseksi, identiteettipolitiikan diskursiiviseksi haltuunotoksi sekä fragmentaariseksi teoriaksi identiteettipolitiikasta. Ensinnäkin identiteettipopulismi esittää perustavanlaatuisesti erilaiset ilmiöt näennäisen samankaltaisina häivyttäen näin vallitsevat valtahierarkiat. Hyvänä esimerkkinä on käsite ”käänteinen rasismi”. Tällä epätieteellisellä käsitteellä viitataan rotuperustaiseen valkoiisiin kohdistuvaan syrjintään. Tutkijat Suvi Keskinen ja Minna Seikkula (2015) kirjoittavat osuvasti sen olevan rinnastettavissa väitteeseen, jonka mukaan heteroihin kohdistuisi homofobiaa. Tätä identiteettipopulismia muotoa harjoittavat pyrkivät kritisoimaan intersektionaalista teoriaa näennäisesti sen omista lähtökohdista käsin. Vastaavasti liberaali individualismi voi sananvapauden nimissä vaatia kaikille turvallista tilaa, vaikka sitten poliisille, joka häätää kadulta koditonta (Wang 2012). Näin tehdessään liberaali individualisti näkee poliisin vain yksilönä, ei väkivaltakoneiston edustajana, ja kodittoman tälle tasavertaisena.

Identiteettipopulismia toinen piirre on identiteettipolitiikan kielen ja käsitteiden kaappaaminen ja diskurssien irrottaminen niiden alkuperäisistä merkityksistä. Filosofin Olufémi O. Táíwò (2022) kutsuu tätä eliitin pyrkimykseksi omia identiteettipolitiikkaa (*elite capture*). Yksi Táíwòn esimerkeistä on CIA:n sosiaalisen median kampanja, jossa Latino-taustainen CIA-agentti kertoo itsestään identiteettipolitiikan kieltä käyttäen: ”Olen cis-sukupuolinen milleniaali, jolla on diagnosoitu yleistynyt ahdistuneisuushäiriö. Olen intersektionaalinen, mutta olemassaoloni ei tyhjenny pelkkään rastiin ruudussa. [...] Kamppailin huijarisyndrooman kanssa, mutta nyt 36-vuotiaana kieltäydyn sisäistämästä patriarkaatin näkemystä siitä, mikä nainen voi olla tai millainen hänen pitäisi olla.” (Borger 2021, käännös LN). CIA:n kampanja kiteyttää myös hyvin miten identiteettipopulistinen retoriikka ymmärtää intersektionaalisuuden: yksilön eri ominaisuuksina, jotka on mahdollista irrottaa täysin yhteiskunnallisesta todellisuudesta ja sen valtarakenteista. Identiteettipopulismissa intersektionaalinen identiteettipolitiikka muuttuu juuri yksilön eri ominaisuuksien luetteloksi. Samaan lopputulokseen johtaa usein yritysten harjoittama ylhäältä alaspäin toteutettu monimuotoisuuden johtaminen (*diversity management*), jossa institutionaalisia hierarkioita ja valtarakenteita peitetään näennäisen moninaisuuden alle ilman, että pyrittäisiin kehittämään demokraattisia osallistumisen muotoja henkilökunnalle (ks. Trux 2010).

Kolmanneksi, identiteettipopulismi pyrkii fragmentoimaan identiteettipolitiikkaa. Toimittajat Michael Richmond ja Alex Charnley (2022) analysoivat kirjassaan *Fractured, Race, Class, Gender and the Hatred of Identity Politics* kuinka vasemiston piirissä identiteettipolitiikkaa saatetaan vähätellä esittelemällä se yksilökeskeisenä, partikulaarisena politiikkana toisin kuin sosialistinen universalismi. He siteeraavat muun muassa historioitsija Eric Hobsbawm’in (1996) *New Left Review* -lehden artikkelia, jossa Hobsbawm kir-

joittaa vasemmiston poliittisen projektin olevan universaali, kaikille ihmisille tarkoitettu, kun taas identiteettipolitiikka ei ole kaikille vaan ainoastaan tietyn ryhmän jäsenille tarkoitettu. Samoihin aikoihin samassa julkaisussa filosofi Nancy Fraser kirjoittaa politiikan hajaantuneen identiteettipolitiikan aikana (*age of identity politics*), kun vähemmistöjen oikeuksien ajamiseen pyrkivä tunnustamisen politiikka (*politics of recognition*) erotetaan taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen pyrkivästä uudelleen jaon politiikasta (*politics of redistribution*). Richmond ja Charnely (2022) huomauttavat, että tällainen identiteettipolitiikan esittäminen fragmentaarisenä yhtäältä vähättelee sisäisiä eroja, joita luokkakamppailuihin on aina liittynyt ja toisaalta vähättelee identiteettipolitiikan kysymysten merkityksellisyyttä. Kuten 1960- ja 1970-lukujen kansalaisoikeusliikkeitä sekä nykypäivän *Black Lives Matter* -liike on osoittanut, identiteettipolitiikassa on lopulta kyse oikeudesta elää. Identiteettipolitiikan esittäminen fragmentaarisenä on myös vastoin alkuperäisen, intersektionaalisen identiteettipolitiikan ajatusta, jossa kyse on päinvastoin moninaisen eriarvoisuuden, sarron ja syrjinnän yhtäaikaisuuden analyysistä, näiden perusteiden synteisistä, ei eriarvoisuuden ulottuvuuksien hierarkkisesta analyysistä.

Lopulta intersektionaalinen identiteettipolitiikka haastaa niin tutkimuksen, politiikan kuin yliopistoinstituutionkin. Tämä haaste on otettava vakavasti. Se vaatii tutkijoilta vahvaa refleksiivisyyttä suhteessa omaan tutkijaposition ja etuoikeuksiin sekä universalismien, kuten valkoisuuden, keskiluokkaisuuden, hetero- ja cisnormatiivisuuden purkamista. Se voi myös edellyttää opetussuunnitelmien ja opetuksen sisältöjen pohtimista uudelleen sekä työskentelyä anti-rasististen ja tasa-arvoisten instituutioiden hyväksi.

Tutkimuksen, politiikan tai yliopistoinstituution uudistaminen ei kuitenkaan voi perustua yksilökeskeiselle identiteettipolitiikalle, jota olen kutsunut

identiteettipopulismiksi. Yliopistojen ja tutkijoiden tulisi sanoutua irti identiteettipopulismista. Sen sijaan tulisi pyrkiä analyysiin siitä, kuinka yhteiskunnallisen eriarvoisuuden intersektiot määrittävät ja muokkaavat yksilöiden olemassaolon perusteita ja olosuhteita. Poliittisessa toiminnassa ja tutkimuksen käytännöissä tämä tarkoittaa pyrkimystä muodostaa strategisia liittoumia (Dabiri 2021). Inspiraatiota voi etsiä vaikka *The Combahee River* -kollektiivin sanoista: ”Uskomme kollektiiviseen prosessiin ja ei-hierarkkiseen vallanjakoon ryhmässämme sekä visioon vallankumouksellisesta yhteiskunnasta. Olemme sitoutuneet tarkastelemaan omaa politiikkaamme sitä mukaa kun se kehittyy kritiikin ja itsekritiikin harjoittamisen myötä.” (Combahee River Collective 1977, käänös LN).

Kirjallisuus

- BORGER, JULIAN. 2021. ”CIA forges unity in diversity: everybody hates their ‘woke’ recruitment ad.” *Guardian* 4.5.2021. <https://www.theguardian.com/us-news/2021/may/04/cia-woke-recruitment-ad>. (Lainattu 24.2.2023.)
- COMBAHEE RIVER COLLECTIVE. 1977. *The Combahee River Collective Statement*. https://americanstudies.yale.edu/sites/default/files/files/Keyword%20Coalition_Readings.pdf (Lainattu 24.2.2023.)
- CRENSHAW, KIMBERLE. 1989. ”Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics.” *University of Chicago Legal Forum* 1(8): 139–167.
- DABIRI, EMMA. 2021. *What White People Can Do Next. From Allyship to Coalition*. Lontoo: Penguin Random House.
- HAIDER, ASAD. 2018. *Mistaken Identity. Race and Class in the Age of Trump*. New York: Verso.
- HELSINGIN SANOMAT. 2021. ”Professorin kirja paljastaa vasemmistoradikaalien likaiset temput”. Pääkirjoitus 3.4.2021. <https://www.hs.fi/paivanlehti/03042021/art-2000007898507.html> (Lainattu 22.2.2023.)
- HOBBSAWM, ERIK. 1996. ”Identity Politics and the Left”, *New Left Review* 1(217). <https://newleftreview.org/issues/i217/articles/eric-hobsbawm-identity-politics-and-the-left> (Lainattu 1.3.2023.)
- KESKINEN, SUVI. 2013. ”Antifeminism and White Identity Politics. Political Antagonisms in Radical Right-wing Populist and Anti-immigration Rhetoric in Finland.” *Nordic Journal of Migration Research* 3(4): 225–232.

- KESKINEN, SUVI & SEIKKULA, MINNA. 2015. *Käänteisrasismin mahdottomuus*. <https://raster.fi/2015/10/27/kaanteisrasismin-mahdottomuus/> (Lainattu 15.2.2023.)
- MILLS, C. WRIGHT. 1959. *Sociological Imagination*. Oxford: Oxford UP.
- PARIKKA, VALTTERI. 2022. "Liian turvallinen tila?" Helsingin Sanomat 29.10.2022. <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009132798.html> (Lainattu 22.2.2023.)
- RICHMOND, MICHAEL & CHARNLEY, ALEX. 2022. *Fractured. Race, Class, Gender and the Hatred of Identity Politics*. Lontoo: Pluto Press.
- SARESMA, TUIJA. 2014. "Sukupuolipopulismi ja maskulinistinen standpoint-empirismi." *Sukupuolentutkimus* 27(2): 46–51.
- TÁIWÒ, O. OLÚFÉMI. 2022. *Elite Capture. How the Powerful Took Over Identity Politics (And Everything Else)*. Lontoo: Pluto Press.
- TOIVONEN, HILMA. 2020. "Luennoilla kuulee rasistista kieltä" – Joukko opiskelijoita kyllästyi yliopiston syrjivään kulttuuriin ja perusti opiskelijajärjestö Students of Colourin." *Yle* 13.1.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11142191> (Lainattu 15.2.2023.)
- TONTTI, JARKKO. 2022. *Tarkoituksista ja keinoista*. Helsinki: Docendo.
- TRUTH, SOJOURNER. 1851. Speech Entitled "Ain't I a Woman?". Delivered at the 1851 Women's Convention in Akron, Ohio. https://thehermitage.com/wp-content/uploads/2016/02/Sojourner-Truth_Aint-I-a-Woman_1851.pdf (Lainattu 23.2.2023.)
- TRUX, MARJA-LIISA. 2010. *No Zoo: Ethnic Civility and Its Cultural Regulation among the Staff of a Finnish High-Tech Company*. Väitöskirja. Helsinki School of Economics.
- UKKOLA, SANNA. 2022. "Näin woke-hulluus tunkeutui yliopistoihin – käyttämistä, ilmiantoja ja pelkääviä opettajia." *Iltalehti* 28.10.2022. https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/ffacf2d1-7150-4aee-a120-18b74a68f95a?fbclid=IwAR055wLdtP9YyXghoMtm5_b0PNvEbbH0CSWALL98NmGtn9Tnd131viiAaA&fs=e&s=cl (Lainattu 22.2.2023.)
- WANG, JACKIE. 2012. *Against Innocence. Race, Gender, and the Politics of Safety*. <https://www.liesjournal.net/volume1-10-againstinnocence.html> (Lainattu 23.2.2023.)

Ymmärtämättömyyden ongelma

Risto Eräsaari

Sosiologian päätoimittaja ja toimitussihteeri erehtyivät pääkirjoituksessaan (3/22) varomatomaan symptomaattiseen luentaan sanoessaan että (yleisen ja erityisen) eronteon hapertumisen ja (tapahtumien) näkyväistymisen vuoksi aikaamme "tuntuu myös hyvin sosiologiselta". Miten luenta pitäisi tulkita? Toivotaanko, että siinä avautuu nykysosiologian laboratorio, siedetty tai sietämätön kirkas todellisuus vaiko jokin fantastinen feature? Mitä "sosiologiselta tuntuva" oikeastaan tarkoittaa? Avoimessa yliopistossa opiskeleva kauneustuotteiden myyjä saattaisi sanoa ajan tuntuvan hyvin kosmetologiselta, politiikan vaikeuksiin tuskastuneet kansalaiset puolestaan talouden mykkien pakkojen sanelemalta ekonomismilta ja Kristuksen itsensä alistamisesta ihmiskunnan tasolle ja toisesta tulemisesta puhuva Aki Ollikainen (2022) saattaisi nimittää aikaamme teologiseksi. Varmuuskien pauhu patistaa pintaan totuuksia ilman ymmärrysponnisteluihin vaivautuneen tulkinnan hillikkeitä. Tällaista pidetään "demokraattisena". Tällaisen arkisen lähestymistavan, vaikkapa Annie Ernaux'n kuvaaman arjen, kutsuminen sosiologiseksi loukkaa sekä sosiologiaa että arkea.

Eronteon ja näkyväistymisen problematiikkaa olisi helppo lisävalaista oli metodina sitten ymmärtäminen, välitön havaitseminen tai latourilainen totuuden valmistaminen. Luultavasti lopputulos jäisi joka tapauksessa hiukan hämäräksi, koska kyseessä on pikemminkin katse ja ajattelutapa kuin muoto tai tulos. Niinpä jäisi epäselvyys sen suhteen, onko tämä ilmiö, asia tai tapahtuma leimahdus, kippaus, murtuma vai jonkinlainen schumpeteriläinen atavistinen regressio.